

Gurban Qan(삼한 三韓)-u nutuv taqi Gereltü
kösiy-e-yin mongvol bičigesün. IV

M. Сумъяабаатар

MONGOLIAN STUDIES : No. 12, 2002 Reprinted

몽골학 : 제12호 2002 「별쇄」

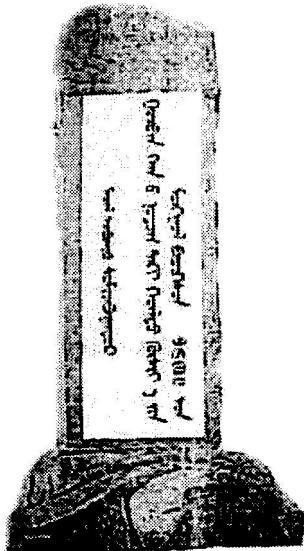
한국몽골학회

The Korean Association for Mongol Studies

Gurban Qan(삼한 三韓)-u nutuv taqi Gereltü kösiy-e-yin mongvol bičigesün. IV.

Гурван Хан(삼한 三韓)ы нутаг дахь Гэрэлт
хөшөөний монгол бичээс. IV.

Марал овогт Сумьяабаатар*

Эл цуврал өгүүлийн эхний I, II, III хэсэг
한·몽 수교 10 주년 기념 학술회. 논문집. 2000년.
한·몽 수교 11 주년 기념 학술회. 논문집. 2001년.
제 14회 한·몽 국제학술대회. 논문집. 2001년 – д
тус тус хэвлэгдснийг нэхэн үзүү.

0. Бидэнд уламлан ирсэн дурсгалуудыг авч
үзэхэд, монгол хэл ба монгол бичиг (хүннү,
сяньби, тоба, хятан, худам, дөрвөлжин, тод,
вагиндра зэрэг) ийн дурсгал болох нэг
хэсэг зүйл байх ба жишээлбэл, 1224 оны
Чингисийн чулууны бичээс, 1276 оны

Мангала ван гийн зарлиг зэрэг; Монгол хэлний дурсгал атлаа, монгол
бичгийн дурсгал биш нэг хэсэг зүйл байх ба жишээлбэл, алдарт Нууц
Тов чоо зэрэг; Монгол бичгийн дурсгал атлаа, монгол хэлний дурсгал
биш байх тохиолдол, жишээлбэл, аль нэгэн монгол бичгээр харь
хэлний уг хэллэгийг тэмдэглэсэн, галигласан зүйлс энд багтана.

Өнөөдөр монгол хэл, монгол бичгээрээ бидэнд уламжлан ирсэн нэгэн

* Монгол

дурсгалын тухай авч үзэх ба бусад эрдэмтний унисаныг зайлсан үлдээж, зөвхөн солонгос эрдэмтний унисантай зэргэцүүлэн, монгол худам үсгийн сэргээмэл эх, латин галиг, монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг, тайлбар сэлтийг толилуулах болно.

01. Арван долдугаар зууны үеийн монгол хэл, бичгийн дурсгал цөөнгүй. Харин, хөшөө дурсгалын зүйл ховордуу. Нэн ялангуяа харь орны нутагт босгосон монгол бичгийн хөшөө гэвэл өдрийн од. Миний мэдэхээр, солонгос нутагт цорын ганц буй.

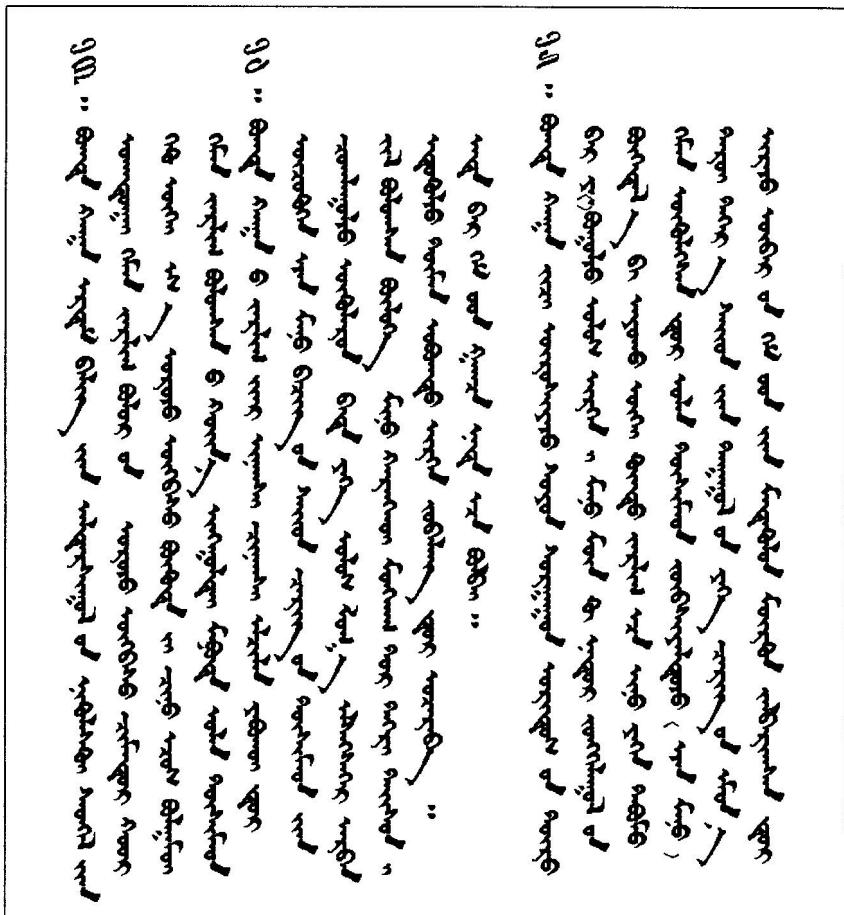
Тэр нь, одоогийн Сөүл(서울) хотын дундуур урсдаг Хансүй мөрөн (мон. 漢水 漢水 漢水 漢水 han-shui, ман. Han sui mukei, өдгөөгийн Хан мөрөн 漢江 한강)ий хөвөөнөө орших, монголын хэлээр Сантиян-ту(三田院 桑田院 Santiyan-tu), солонгосын хэлээр Самзенто 삼전도, нангидын хэлээр 三田渡 Sān-tián-dù, манжийн хэлээр San tien du гийн Гэрэлт хөшөө юм(Гэрэлт хөшөө, Гэрэлт хөшөө чулуу, Тэмдэгт хөшөө чулуу гэж тус тус ялгаатай болох тухай хойно өгүүлснийг нэхэн үзнэ үү).

Эл Гэрэлт хөшөө монгол улсын нийслэл Өргөө хоттой нас цацуу, 1639(зарим зүйлд 1640) онд босгосон тул аргагүй л 17-р зууны монгол хэл, бичгийн дурсгал болно. 5 м гаруй өндөр, 28 мөр, 500 гаруй үтгэй тул монгол хэл, бичгийн дэлхийд хосгүй том дурс галын тоонд зүй ёсоор орно. Эл Гэрэлт хөшөөний бичээсийн талаар дараах зүйлийг тэмдэглэж болох юм, үүнд:

- ① арвандолдугаар зуун гэхэд үндсэндээ журамлагдан тогтсон монгол худам үсгийн зөв бичих дурмийг баримталжээ(зарим нэг зөрөө буйг тайлбар сэлтийн хэсэгт нэхэн үзнэ үү);
- ② эл хөшөөний бичээсийн үтсийн 88 хувь нь 13-р зууны Мон голын Нууц Товчооны үтгэй язгуур ба үндэс, дагавар нөхцөл өөрөө таарч байна. Энэ нь, монгол хэлний үсгийн сан, хэлзүйн хэлбэрийн хувьслыг судлахад чухал хэрэглэгдэхүүн болох учиртай.

- ③ арвандолдугаар зууны бичиг зохиолд ховордуу тохиолддог үс гийн зарим хэлбэр(жишээлбэл, үгийн адагт орсон "-с" ийн хэлбэр), Нууц Товчоонд л гардаг зарим үг(жишээлбэл, "шилжрэх"), олонтаа хэрэглэгддэг" -дкүн" дагавар энэ дурсгалд байдгийг тус тусын тайлбар, зүүлгэд үзнэ үү.

Монгол худам үсгээр сэргээсэн эх ↓

Галиг үсгийн сийрүүлэг ↓

мер ↓	эх ↓
-------	------

- ...
- Sum ▷ [13] bovda qavan: erdem bilig-iyen aldarsiyl-un*31: nigülesküi
 Kim ▷ [5] - " - - " - - " - - " - aldarsiylun
- Sum ▷ sedkil-iyen uqatuyai kemen jarliv bolur-un*32 oruju ögbesü
 Kim ▷ - " - - " - - " - - " - bolurun oruju - " -
- Sum ▷ čimadur qoor kikü ügei es-e oruju ögbesü: bügiide-yi činü
 Kim ▷ - " - qour -" - -" - -" - oruju - " - - " - -" -
- Sum ▷ ečüs bolvamui kemen jarliv boluscan-u qoyin-a*33: ingguldai
 Kim ▷ -" - - " - - " - - " - boloqsan-u qoyina - " -
- Sum ▷ mafuta*34 olan tüsimed::
- Kim ▷ - " - - " - - " -
- Sum ▷ [14] bovda qavan-u jarliv-iyar inavsi činavsi elčilen yabuqui
 Kim ▷ [6] - " - - " - - " - - " - - " - - " - - " - - " -
- Sum ▷ -dur: öčügüken*35 ejen manu bičig-ün sayid čerig-ün tüsimed
 Kim ▷ -" - üčüküken -" - -" - - " - - " - - " - - " -
- Sum ▷ -iyen čuvlavulju ögülerün: bida yeke ulus-luv-a elsegseger
 Kim ▷ -" - - " - ügülerün -" - -" - - " - - " -
- Sum ▷ arban jil boluscan bölge minu qarangqui*36 mungqaV-tur*37:
 Kim ▷ - " - - " - - " - bülige -" - qarangvui mongqav
- Sum ▷ tngri dayisun-i edügüljü*38 tümen obuytu irgen jobalang-dur
 Kim ▷ - " - - " - - " - - " - - " - - " - - " -
- Sum ▷ učaraba*:39 ende-ber gem-üd yavča nada-ača bolbai::
- Kim ▷ očiraba - " - - " - - " - - " - - " - - " -
- Sum ▷ [15] bovda qavan jiči örüsüyejü soyun survayad uridus-un töru-
 Kim ▷ [7] - " - - " - - " - ürüsiyejü soyon - " - - " - - " -

Sum ▷	ber ya[n]buuyulju*40 ulus irgen-i manu mön-kü nadur
Kim ▷	- " - - " - - " - - " - - " - mün kü - " -
Sum ▷	þongqilavul-un*41 bögetele:bi ayuqu ügei*42 kündüj þarliv-
Kim ▷	þongkilayulun - " - - " - ayuqu medü - " - - " -
Sum ▷	ača inu yaqin dabamu*43 kemen ögülegsen-dür olan tijsimed
Kim ▷	-" - - " - tabamu - " - ügülegsen -" - " - - " -
Sum ▷	jöbsiyeldüjü [ejen manu]*44 darui*45 deger-e sayid-yan
Kim ▷	- " - ele taroi - " - - " - - " -
Sum ▷	davaayul-un*46 yeke čerig-ün emüün-e*47 irejü über-ün
Kim ▷	davaayulun - " - - " - emüüne - " - über-ün
Sum ▷	gem-üd-iyen medegülün mörgün þalbariysan-dur
Kim ▷	- " - medegeđ mürgün - " - - " -

*31 Энэхүү хөшөөний бичээснээ 11,13,14,15,16,18,19,22,26-р мөрүүдийг тус тус өргөж тэтгэсэн байна Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш aldarsiVulun гэж буул гажээ Орчин цагт голцуу ийн бичдэг Гэхдээ дээрхэн үеийн бичиг хараанаа мөн уул хөшөөний бичээстээ aldarsiVul-un хэмээсэн байх тул түүнийг нь дагав Бүрэн гэдэг үгийг bür-ün гэх мэт бичсэн тухай зүүлт 7,32,41,46,71 ийг нэхэн үзэх ажаамуу

*32 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш bolurun гэж буулгажээ Орчин цагт голдуу ийн бичдэг Гэхдээ дээрхэн үеийн ном зохиолд мөн уул хөшөөний бичээстээ bolur-un хэмээсэн байх тул түүнийг нь дагав Бүрэн гэдэг үгийг bür-ün гэх бичсэн алдаршуулан гэдэг үгийг aldarsiVul-un гэх мэт бичсэн тухай зүүлт 7,31,41,46,71 ийг нэхэн үзэх ажаамуу

*33 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш quoyna гэж буулгажээ Хойно гэдэг үгийг quoip-a,quoyna гэж хоёр янз бичдэг Уул хөшөөний бичээстээ quoip-a хэмээсэн байх тул түүнийг нь дагав Зүүлт 5,8,15,22,47,50,62,64,65, 68,78,79,83,87,89,99,106,110,111,114,115,117,119,120,121,125,132,144,154,160,

169,172,174,176 ыг үзнэ үү

*34 Нангиад буюу эртний солонгос бичээснээ 英馬 yīngmǎ; манж бичээстээ inggǔldai mafuta гэж байгааг inggǔldai mafuta гэж манж бичээсийг барьж монголоор галиглан буулгасан байна 英 yīng нь 英俄你岱 yīngérdìài ийг тов чилсон уг бөгөөдь馬 mǎ нь 馬福塔 mǎfú·da ийг товчилсон уг Харин эндьнангидад бичээст 諸大將 zhūdàjiāng, манж бичээст geren jiāng-jīyūn олон их жанжин гэсэн хэллэг байгаа боловч хөшөөний монгол бичээст олон их жанжин гэсэн үгийн оронд olan tūsimed, олон түшмэд гэж хөрвүүлсэн байна Энэ нь Гурван Ханы нутаг дахь нэг агуулгатай манж ба монгол эртний солонгос буюу нангиад бичээсийн ялгаатай талын тод жишээ болно

*35 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш üčüküken гэж буулгажээ Ингэлээ гээд утгын алдаа гарахгүй öčügüken ийг üčügüken гэж дууддаг аялгугу бий Бичгийн хэл үгийн гарлыг харгалзан čügüken хэмээн галиглав

*36 Монгол хэлний харанхуй qarangqu'i гэдэг үгийг харангуй qarangvui, өчүүхэн öčügüken ийг üčügüken, өрвэлөг örbelge ийг ürbelge' гэх мэтээр галигласан байгаа нь Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш тийм аялгууутнаар монгол хэл заалгасан буюу туслалцуулсан буюу тэр зүгийн толь бичиг ашигласан бололтой юм. 'qarangqu'i, харанхуй' ийг 'qarangvui, харангуй' 'Qan qarangqu'i, Хан харанхуй' ийг 'Qan qarangvui, Хан харангуй' гэсэн жишээ ч бас бий

*37 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш mongqa'i гэж буулгажээ Ингэлээ гээд ут гын алдаа гарахгүй Бичгийн хэл үгийн гарлыг харгалзан tungqa'i хэмээн галиглав

*38 Энэ үгийн эхний ye маш бүдэг, i-te- erde- ч байж болохоор харагданав Утгаараа edü- илүү тохирч байна

*39 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш očiraba гэж буулгажээ Хэлжээндээ ч očiraba гэж байна Гэвч энэ нь монгол хэлний 'učaraba

учираав' гэдэг уг байна. Мен 21,27,54,136-р зүүлтийг үзнэ үү

*40 Алив эх бичигъхөөний бичээсийг уншихдаа бид нэг үсгийн эзэлсэн байр буюу зайл сайтар ажиглаж олон үгнээ ямар байгааг байнга тулган шалгаж явах нь алдаагүй унших нэг чухал нөхцөл байдаг Урьд цагийн бичээч сийлээч нар тун уран нэг үсгийг нэгэн бичээснээ олон өөрөөр бичдэггүй алдаатай бичиж чад даггүй ташаа бичиж сураагүй эндэх гэж ёсонд хазгай тийм тэгс боловсорсон шалгарч цолгорсон бичгийн мэргэд байсан гэдгийг бид мартаж болохгүй Тэднийг басамжилж өдгөөчлөн санаж хэрхэвч таарахгүй Тэд нүглээс айж мэддэг сурталтан байсан Нэн ялангуяа хааны зарлиг хүлээсэн цагт алдах гэдэг санасны гарз Эргэлзээтэй юм гарвал бид өөрснийхөө л дутуу дулимгийг гүүрвээс зо хид Жишээлбэльэнэ үгийг *yabuVulju*, явуулж гэж унших нь зөвв Гэхдээ энэ үгийн бичлэгт анхаарах зүйл байгаа юм уа *bv* хоёр үе хоорондоо нэлээд зайд тайь нэг үсэг багтах төдий завсар шүд мэт зүйл хэн ч харсан байгаа юм Иймд түүнийг *ya[n]bvVulju* байж магад гэж бодио 'пемэйj, нэмэж' гэдэг үгийн пе үе хоёр үеийн хооронд бас нэг шүд харагдаж байгааг *peme[n]ju* гэж үсгийн галиг хийснийг хойно үзээрэй Бас Монголын Нууц Товчоонд ийм хэлбэр олонтаа то хиолддогийг Монголын Нууц Товчооны хэлбэр судлал (Улаанбаатар 1997) гэдэг номноос нэхэн үзнэ үү

*41 Ким Банхан(김 병한 金 芳漢) багш *jongkilaVulun* гэж буулгажээ *jongkilaVulun*, *jongkilaVul-ip* гэж хоёр янз бичдэг боловч уул хөшөөний би чээстээ сүүлийнх нь байна Түүнийг дагалаа Зүйт 7,31,32,46,71-ийг үзнэ үү

*42 Ким Банхан(김 병한 金 芳漢) багш аууцу гэж буулгажээ Энэ үгийг 'айх, аууцу' гэж уншихад 'Би айх[аууцу]' мэт хүнд зарлигаас нь яахан давамуу хэмээн утга авцалдахгүй байна. Уг эхийг сайтар ажиглавал, 'аууцу gei' бололтой байна 'аууцу ügei, ayumsig ügei' гэж бичиг зохиолд тааралддаг

*43 김 Банхан(김 방한 金 芳漢) багш tabutu гэж буулгажээ Үгсийн хэлхээнд мөн ийм байгаа тул 't, d' -г хутгасан байна Монгол хэлнээ зарлигаас тавах гэсэн хэллэг үгүй зарлигаас давах гэсэн хэллэг байдаг учир залрууллаа Зүйлт 6,10,14,16,19,28,45,77,80,97,100,103,122,133, 139,141,142,146,148 152,157,170,173,175-ийг үзнэ үү

*44 김 Банхан(김 방한 金 芳漢) багш ele: гэж уншаад орхижээ Минийхээр ejen manu гэсэн угс бололтой юм Дараа дараачийн мэргэд дахин хянан нягтлах буй заа Энд мөн нангодаар 遂從數十騎 swizongshuoshiji (даруй хэдэн арван морьтон дагуулан) manjaap uthai emu udu juwan moringga (даруй нэг хэдэн арван морь тон дагуулан) гэсэн хэллэг байх ба монгол бичээст пдаруй дээр(дээд)сайдаа дагуулан гэсэн байна Үүнийг уул хөшөөний манж нангид монгол бичээсийн ялгаа гэж үзэх ёстой болно

*45 김 Банхан(김 방한 金 芳漢) багш taroi гэж буулгажээ Үгсийн хэлхээнд мөн ийм байгаа тул 't,d' -г хутгасан байна darui гэх нь зөв Зүйлт 6,10,14,16,19,28,43,77,80,97,100,103,122,133,139,141,142,146,148,152,157, 170,173,175-ийг үзнэ үү

*46 김 Банхан(김 방한 金 芳漢) багш daVaVuLin гэж буулгажээ daVaVuLun, daVaVuL -up гэж хоёр янз бичдэг боловч уул хөшөөний бичээстээ сүүлийнх нь байна Түүнийг дагалаа Зүйлт 7,31,32,41,71 -ийг үзнэ үү

*47 김 Банхан(김 방한 金 芳漢) багш emüne гэж буулгажээ emüne,emün-e гэж хоёр янз бичдэг боловч уул хөшөөний бичээстээ сүүлийнх нь байна Түүнийг дагалаа. Зүйлт 5,8,15,22,33,50,62,64,65,68,78,79, 83,87,89,99,106,110,111,114,115,117,119,120,121,125,132,144,154,160,169,172, 174,176 -ыг үзнэ үү

Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг ↴
мөр Су13 (Ким 5).

Богд хаан, эрдэм билигээн алдаршуулан, нигүүлсэхүй сэтгэлээн
ухтугай хэмээн зарлиг болоруун: "Орж өгвөөс, чамд хор
хийх үгүй. Эс орж өгвөөс, бүгдийг чинь эцэс болгомуй
хэмээн зарлиг болсны хойно Ингулдай, Мафута олон
түшмэд,

мөр Су14 (Ким 6).

Богд хааны зарлигаар янагш чанагш элчилэн явахуйд,
өчүүхэн эзэн маань бичгийн сайд, цэргийн түшмэдээ
цуглуулж өгүүлэрүүн:
" Бид их улслугаа элссээр арван жил болсон бөлгөө.
Миний харанхуй мунхагт, Тэнгэр дайсныг өдүүлж,
түмэн овогт иргэн зовлонд учрав.
Эндбээр гэмүүд гагц надаас болбай" хэмээжээ.

Үргэлжлэл буй.

ABSTRACT

Mongolian stone script on the Gerelt monument in the land of Three Han. IV.

Maral Sumyabaatar
(Mongolia)

0. Our historical monuments can be classified as follows:

- monuments of Mongolian language and Mongolian script, such as the stone text of Chinggis(1224), the order of Mangala van(1276);
- monuments of Mongolian language, such as the Secret History of Mongolia;
- monuments of Mongolian script, such as records of foreign words written in Mongolian script.

Today we will discuss about one of the monuments of Mongolian language and Mongolian script in correlation with Korean researchers' study.

01. Among rare Mongolian historical monuments found in other countries we could mention the one in Korea.

This monument is situated on the bank of Khan river and named Santian-tu in Mongolian, 삼전도 in Korean.

This monument and the capital of Mongolia - Urga are of the same age. It was built in the year of 1639. It is 5 meters high and contains 28 rows of more than 500 words.

We can note some features of the monument:

1. In 17th century Mongolians used grammatically correct Mongolian Khudam script;
2. 88 per cent of words of the script in the monument matches with words of the Mongolian Secret History;
3. From the monument script we found some old forms of words uncommon for the 17th century.